
JELENA STAKIĆ

USPETI U ŽIVOTU POMOĆU MAGNETSKOG UPLIVA

Postoji vrsta knjiga koja bi se teško dala svrstati u neki poznati književni rod; s druge strane, te knjige nikako se ne mogu svrstati među relevantna dela iz oblasti psihologije. Pa ipak, u tim je knjigama reč o psihičkim procesima, svojstvima i sposobnostima posebno značajnim za dobrobit pojedinca u društvenoj zajednici. To su knjige čiji autori, manje ili više vični pisanju, koriste iskonsku potrebu čovekovu da bude bolji i da mu bude bolje — te nude čitaocu „čarobna” uputstva kako da razvije ovu ili onu svoju sposobnost, kako da na ovaj ili onaj način kontroliše svoju okolinu.

Knjige te, prezrene i odbačene od „zvanične i naučne” psihologije — pa zato i van svake njene kontrole i kritike — nečitane od „ozbiljnih” čitalaca, smatrane „psihološkim šundom” — kao i svako drugo lako štivo nalaze put do mnogobrojnih čitalaca preko malih novinskih oglasa, uličnih prodavaca, ali i preko knjižarske mreže.

Ovde će biti reči samo o nekoliko takvih knjiga koje se mogu nabaviti u knjižarama.

1.

Jedan Amerikanac po imenu Hari Lorejn (Harry Lorayne) autor je knjige sa naslovom koji mnogo obećava: *Tajna snage duha*. Izdavač¹⁾ predstavlja pisca kao „osobu koja je čitav svoj život posvetila proučavanju ljudskog duha, njegove

¹⁾ Očigledno privatno: Zdravko Gručić, Zagreb, 1972.

organizacije i razvoja". Osim toga, a i dalje po rečima izdavača, „on je davao diljem cijele Amerike zadivljujuće predstave pod naslovom „Čuda memorije". Sam Lorejn, koji dosta vešto barata jednostavnim sklopovima misli i rečenica (a u složene se i ne upušta), snabdeo je svoje delo mnogobrojnim izrekama poznatih ljudi kao sažetom potvrdom onoga što želi da prenese svojim čitaocima. A to šta je — najbolje se vidi iz naslova nekoliko poglavlja: „Organizirajte vaš duh — radi pune efikasnosti", „Pobudite svoj entuzijazam — povećajte svoju inicijativu", „Kako pobijediti strah i savladati neizbježne nevolje", „Zamijenite pozitivno mišljenje pozitivnom akcijom", „Možete riješiti vaše probleme — ako ih jasno definirate", i tako dalje. Pri svemu, Lorejn priznaje (i to je pošteno priznanje — pogotovu za knjigu ove vrste) da od čitalaca zahteva određen, i to veliki napor; ne zavarava ih, dakle, da se „tajna snage duha" stiče tek tako... Simpatična, nevažna i naivna — takva je njegova knjiga.

Čak i kada su najnaivnije (i ima ih, eto, koje su po duhu takve, mada autorova krajnja namera — tekućim jezikom rečeno — „nije bila nimalo naivna", budući da je reč o popriličnoj zaradi koju prodaja takvih knjiga donosi), čak i kada su najnaivnije, dakle, donose takve knjige i nešto dobro: jedan podsticaj, možda, ideju ili ohrabrenje onome ko je već na putu da želi da popravi sebe, da se razvije kao ličnost, da bolje gospodari sobom. — Bez sličnih želja — čovek neće ni kupiti ni pročitati takvu knjigu. Svejedno je hoće li te želje priznati sebi i drugima, ili će ih sakriti iza radoznalosti, pa i podsmeha. Ovo drugo je, štaviše, verovatnije: iz straha (najčešće i opravdanog) da će ga drugi ismejati i omalovažiti uhvate li ga da „veruje tim glupostjima", čitalac ovih knjiga će se i sam nadmeno odnositi prema svome štivu (ponekad ne bez razloga, doduše).

Ali, pred nekim zrcima banalnih, pa ipak prečesto zaboravljenih takozvanih „životnih istina" — možda će ipak zastati, zamisliti se. A to i jeste najviše što od knjiga poput *Tajne snage duha* može da se dobije.

2.

Pred kraj leta, pojavilo se u izlozima beogradskih knjižara par knjižica namenjenih onima koji misle da je „dobro pamćenje" — ključ uspeha u životu. U ponekom se izlogu još i sad mogu videti te knjižice — tik uz školske udžbenike, pa pomisao (pomalo zlobna) da ti mnemotehnički priručnici možda idu kao dopuna uz školske knjige — dolazi nekako sama od sebe.

Reč je o dva takva priručnika: prvi, pod naslovom *Kako steći super memoriju* iz pera je onog američkog „čuda od pamćenja” Harija Lorejna, zabavljača koji je od svog dobrog i disciplinovanog pamćenja, potpomognutog mnemotehničkim trikovima, napravio profesiju. U njegovu kompetentnost kada objašnjava te trikove ne treba, prema tome, sumnjati.

Drugi priručnik — *Veština pamćenja ili mnemotehnika* — delo je našeg čoveka, izvesnog Petra B. Petrovića. O njemu se sa korica knjige može doznati da je autor još dva korisna priručnika i mada to nije u neposrednoj vezi sa našom temom — vredni reći koji su i kako ih autor reklamira, jer se i iz toga može što-šta zaključiti o njemu, u nedostatku drugih podataka. Dakle, jedna od njegovih knjiga nosi naslov *Profesionalne tajne sa detaljnim praktičnim uputstvima za gajenje pečuraka*, a druga — *Kako se uče strani jezici*. Uz prvu ide napomena da se „sa praktičnim znanjem stečenim iz ove knjige može živeti veoma dobro u svim zemljama sveta”, a uz drugu — da predstavlja originalni metod na bazi psihodinamike (!) i mnemotehnike i da negira potrebu talenta za učenje stranih jezika. To je metod, doslovce po Petroviću, „za automatsko-podsvesno učenje bez učenja i svesnog napora i zalaganja”. — Na sreću učenika „netalentovanih za jezike”, te knjige nema u izlogu, uz udžbenike stranih jezika. Možda je rasprodana? Napominjemo da je Petrovićev priručnik iz „veštine pamćenja” — koji, gramatičke greške na stranu, vrvni od glupih i nakaradnih tumačenja o pamćenju, zaboravljanju i značaju mnemotehnike — doživeo ništa manje od pet „prerađivanih i povećavanih” izdanja. Pošto je autor sam sebi izdavač — jasno je da mu se delo isplatilo.

Jasno je još nešto: potreba ljudi da lakše i brže uče, da nekako srede i zadrže nešto od preobilja informacija kojima su zasipani sa svih strana, da se bolje snalaze u situacijama kada se plaše da će ih sećanje izdati... — u nadi da će zadovoljiti tu potrebu, ljudi prihvataju ona rešenja koja im se nude; kod nas, na žalost, osim Petrovića i Lorejna malo im se šta drugo nudi, retko i daleko stidljivije.

Recimo i koju dobru reč o mnemotehnici: memorisanje činjenica, imena, brojeva, spiskova i tako dalje često nije naodmet, a na ispitima i u nekim poslovima čak je neophodno. Onome ko je dovoljno motivisan da uvežbava mnemotehničke trikove, svaki odgovarajući priručnik biće od koristi. Ali, svi se takvi priručnici zasnivaju na jednoj pogrešnoj pretpostavci i stoga vuku svoje korisnike na pogrešnu stranu, da ne kažemo da ih obmanjuju.

Postojala je, a i danas se ponekad čuje za nju, doktrina o takozvanoj „psihologiji fakulteta“, to jest „moći“; po toj doktrini, psiha je sastavljena od izvesnog broja „mentalnih fakulteta“ ili „moći“ — kao što su pamćenje, volja ili pažnja — i te „moći“ proizvode različite mentalne aktivnosti. Moderna je psihologija napustila ovakvu doktrinu i ne pretpostavlja postojanje neke izdvojene „moći pamćenja“. Samo pamćenje predstavlja veoma složenu aktivnost koja se sastoji iz više različitih faza, od kojih memorisanje ili učenje predstavlja prvu, ali i samo jednu.

Polazeći od pogrešne pretpostavke da pamćenje predstavlja izdvojenu „psihičku moć“, sastavljači mnemotehničkih priručnika čine dvostruku grešku: čitavu složenu funkciju pamćenja svode na mehaničko memorisanje, a ispuštaju iz vida (pa tako i iz svojih „napomena“ i „uputstava“ učenicima) niz bitnih činilaca koji utiču na učenje i zadržavanje naučenog, kao što su — da nadohvat pomenemo samo neke — motivacija, usmerenost mišljenja, interesovanje, način, mesto i trajanje učenja... Učenici, otuda, bivaju usmereni krivim putem: ono što im je stvarno potrebno — to je da nauče kako da uče; umesto toga, dobijaju uputstva kako da, putem artifičijalnog i besmislenog povezivanja raznorodnih pojmova („Sto besmislenija veza — to bolje“, kažu učitelji mnemotehnike) upamte nizove podataka. Šta će im to? Zašto se opterećivati „znanjem napamet“ onoga što se po potrebi može naći u enciklopediji, kalendaru ili telefonskom imeniku? Zar zbilja predstavlja veliko i nenadoknadivo gubljenje vremena ako ono što treba da obavimo tokom dana zapišemo na ceduljicu pa zavirujemo u nju s vremena na vreme — umesto da, po savetu mnemotehničara, držimo sve to „u glavi“ pomoću nekog njihovog trika?

Mnogo bi se takvih pitanja moglo postaviti. A i nešto drugačijih: zašto se u mnogim školama precenjuje upamćivanje činjenica, a nedovoljno podstiče stvaralački rad? Zašto se o psihologiji učenja tako malo zna van najužih stručnih krugova? Zašto neke nemušte i nekorisne knjige moraju da se prodaju u ozbiljnim i uglednim knjižarama?

Vratimo se našem zemljaku Petru B. Petroviću. Citiraćemo ga, ponovo, ne da bismo mu naškodili (a i teško bi bilo njemu nauditi!) već da bismo potkrepili tvrdnje o kvalitetu njegove knjige i njegovog rezonovanja. Veli Petrović: „Uopšte uzevši, posečno prirodno pamćenje jednog naroda u obrnutoj je srazmeri sa njegovim kulturnim razvitkom. A dokazano je da i provincijalci imaju bolje pamćenje od stanovnika

velikih gradova, kao i to, da prosti, često sa-
svim neškolorani ljudi imaju bolje pamćenje
od naučnika..." Pošto je, po Petroviću, za sva-
ku nauku i napredak ono što on naziva „dobrim
pamćenjem" najvažnija stvar, pitamo se: kako
li su samo oni, slabim pamćenjem hendikepirani
narodi, uspjeli da se razviju, a i za naučnike je
pravo čudo što su uopšte nešto postigli, uprkos
tome što ne „pamte" tako dobro kao neško-
lorani ljudi.

Mora da tu ima još nečeg, ali u knjigama o
mnemotehnici o tome se mudro čuti.

3.

Privatna izdavačka produkcija sada već pozna-
tog nam Petra B. Petrovića cveta: krajem pro-
šle godine pojavilo se (po tvrđenju autora „na
mnogostruki zahtev od strane čitalačke publi-
ke") „deveto duplo povećano i ilustrovano izda-
nje" dela *Hipnotizam i njegova praktična pri-
mena u Medicini — Pedagogiji — Kriminalistici
i svakidašnjem životu*. Pošto je izdejstvovao da
mu delo bude, na osnovu mišljenja Republičkog
sekretarijata za kulturu²⁾ oslobođeno posebnog
Republičkog poreza na promet (da neko slučaj-
no ne pomisli da je reč o šundu), autor mu je
odredio cenu od 150 dinara (novih), distribuciju
poverio knjižarskoj mreži, a propagandu poveo
preko rubrika „Razno" u dnevnim listovima:
„Hipnotizam, ilustrovan, 320 strana. Naučno izu-
čavanje. Pogledajte sadržaj. Prodaju knjižare."

Pa, da pogledamo sadržaj, odnosno tek nekoliko
naslova, pošto sam sadržaj zauzima više gusto
ispunjenih stranica. Dakle: Kako se budi lični
magnetizam, Jačanje organizma u cilju postiza-
nja ličnog magnetizma, Razvijanje levog dela te-
la „Ambidekstrija", Magnetski pogled i glas,
Sugestivni uticaj na prolaznike na ulici, Da pri-
siliš voljom neku osobu da se okrene, Magnetski
upliv putem pisma, Hipnoza kao sredstvo za
vaspitanje, Sugestija i hipnoza mase, Kriminal-
na sugestija, Hipnoza — najopasnije oružje, Pri-
meri hipnotičke moći, Jeziv doživljaj u Indiji...
i tako dalje. Ne vredi dalje nabrajati, jer ni iz
potpunog spiska naslova ne bi se moglo videti
po čemu ova knjiga zavređuje našu pažnju.

Ipak, na knjizi se treba zadržati da bismo sebi,
a ne njenom autoru, postavili neka opštija pi-
tanja.

Prve rečenice autorovog uvoda vredi doslovce
navesti: „Borba oko egzistencije svakim danom
biva sve žešća i teža, nalaže čoveku današnjice,

²⁾ Broj 413—790/73-02, od 3. 12. 73.

da se naoruža svim sredstvima koja mu stoje na raspoloženju, kako bi u toj borbi postigao što povoljniji rezultat i što veću, značajniju pobjedu. I danas još, kao i nekad, važi ovde „pravo jačega“, spremnijega. Nije tu govor o onoj „školskoj“ spremi ili o spremi koju si stekao u profesiji, to je tek „vozna karta“ za put; a s tim još nije sve rečeno. Štaviše, sama vozna karta, u najvećem broju slučajeva, predstavlja tek jedan od najsporednijih delova 'putnih potreba.' — tako počinje Petrović, i nešto dalje objašnjava: „Kao što mašina, ako treba da vrši neki posao, treba da je snabdevena snagom (parom, električitetom itd.), tako je i čoveku potrebna pokretna snaga za obavljanje delatnosti, a ta snaga je „volja.“ Pošto ljudi sa voljom, izgleda, ne stoje najbolje, Petrović im priskače u pomoć: „...ali svi (pa i Ti, čitače) mogu svoju volju sistematskim vežbama da ojačaju i očeliče u tolikoj meri da sve prepreke savladaju i da vladaju svojom okolinom.“

Ovakva shvatanja, tuda i našem vremenu i našem društvu, da su samo izrečena u drugoj nekoj prilici, u drugoj nekoj publikaciji, verovatno ne bi ostala van domašaja kritike. Pitanje je koliko ih sa autorom deli i „mnogobrojna čitalačka publika“ njegovog 'dela'. (Podsećamo da je ovo ništa manje do deveto izdanje *Hipnotizma*... , ali za utehu recimo da se prvo pojavilo čak negde pred rat.) No ako ti čitaoci imaju iole kritičkog duha, neće im promaći komičnost praktičnih saveta Petrovićevih, kao što je, na primer, ovaj: „...ako želiš da dobiješ neko željeno nameštenje, povišicu plate itd., ili uopšte da neku osobu pridobiješ za neku stanovitu ideju, onda već kroz nekoliko dana unapred svakodnevno vrši magnetski upliv iz udaljenosti na odnosnu osobu...“.

Na ono što je očigledno glupo ne vredi trošiti reči. Ali šta ako je nešto štetno, da ne kažemo i opasno? I da li grešimo ako tvrdimo da nije bezazleno ako neko obećava čitaocima da će ih njegova knjiga naučiti kako da „vladaju svojom okolinom“? Ne zato što bi Petrovićevi saveti mogli kojim čudom biti delotvorni (uzgred: koliko li se ljudi oko nas trudi da nas, vežbajući „snagu volje“ pomoću koje će uspeli u životu, natera da se okrenemo, češemo, kijemo...), već stoga što ljudima određenih sklonosti i potreba izbijaju iz džepa poveću svotu novca, nudeći im nakaradna shvatanja o psihologiji, medicini, društvu u celini i navodeći ih da, radi lične dobiti (na koju nesumnjivo imaju pravo) ulažu silne napore u jednom potpuno pogrešnom pravcu — u pravcu takozvanog jačanja volje.

„Volja“ kao termin koji označava neku posebnu moć upotrebljava se u svakodnevnom životu, ali ne i u nauci. U doktrini o „psihologiji fakul-

teta", to jest „moći", o kojoj je već bilo reči i koju je savremena psihologija napustila, „volja" je bila jedna od moći iz kojih je sastavljena ljudska psiha, i koje proizvode različite mentalne aktivnosti.³⁾ Psihološki rečnici i enciklopedije, ako i pominju volju, govore o njoj samo kao o sposobnosti za namernu aktivnost, ništa drugo.⁴⁾ Nije ovo prilika da se upuštamo u razmišljanje o aspiracijama, motivima ljudskog ponašanja, uticajima sredine, crtama ličnosti — o svemu što utiče na ono što se običnim jezikom naziva „voljom". No nije nevolja sa Petrovićevim shvatanjem volje u tome što je to shvatanje nenaučno; nevolja je u tome što on volji — ma šta ona bila — pripisuje moći koje ona nikad i nikako ne može da ima. Ukratko, osnovna piščeva ideja — da se jačanjem volje mogu postići životno važni ciljevi — pogrešna je i služi obmanjivanju čitalaca.

Petrovićeva shvatanja o životu i društvu nakazna su — kada nisu smešna, o psihologiji su zastarela — kada nisu pogrešna, a o medicini su sve to zajedno. Da ovo što je rečeno ne bi izgledalo preterano, treba citirati nekoliko redaka iz odeljka o lečenju hipnozom: „Psihoterapija broji više metoda duševnog tretiranja bolesti: sugestivna terapija u budnom stanju, i psihoterapija u hipnotičkom snu; psihoanaliza (Freud); Stekelova „aktivna analiza" i Adlerova „individualna psihologija". Svi ti metodi imaju nešto za sebe; svaki od njih poseduje pozitivne i negativne strane; ali prvo mesto zauzima nesumnjivo hipnoterapija." Pa malo dalje: „Njena neraszmerena preimućstva nad drugim navedenim metodama i stvarni rezultati, koji su u nebrojeno slučajeva postignuti tim načinom lečenja, doprineli su tome da danas i najokoreliji skeptici sagibaju glavu pred — činjenicama." Što se tiče ostalih bolesti, „...pogrešno je mišljenje (a — na žalost zastupano je i od izvesne klike lekara) — da pomoću hipnoze mogu da se leče samo nervne i izvesne kategorije duševnih bolesti. dok da su organska oboljenja — navodno — nepristupačna hipnoterapiji."

A dokazi za tako kategorične tvrdnje? Petrović navodi i dokaze, recimo ovaj o „lečenju mucanja pomoću hipnoze": „U vezi sa izloženim vredno je napomenuti da je „Politika" u broju od 26. VI 1940. godine donela sledeću vest: *Mucavac postao agent osiguravajućeg društva!*"

Kada tako neznalački (i sa nipodaštavanjem: „klika lekara"!) govori o pojavama o kojima se

³⁾ *Inglis i Inglis: Obuhvatni rečnik psiholoških i psihoanalitičkih pojmova, Savremena administracija, Beograd, 1972.*

⁴⁾ *U J. Dreverovom A Dictionary of Psychology. (Penguin Books) za volju se kaže da „jedva da je psihološki termin".*

savremena nauka uglavnom izjasnila, šta treba misliti o Petrovićevim shvatanjima i tumačenjima pojava koje su, za sada, „s onu stranu nauke”, a koje se najčešće nazivaju parapsihološkim? Grubo bi bilo reći da liče na širenje praznoverja više no na bilo šta drugo — ma da su pojedini delovi („Jeziv doživljaj u Indiji”) upravo takvi. U drugim delovima — kada piše o načinu života i samodisciplini — Petrović je tek osrednji moralizator. Da li je nešto bolji kao tumač parapsiholoških pojava — teško bi se moglo reći. Vredelo bi se, svakako, detaljnije obavestiti o parapsihologiji, ali iz knjiga u koje bi se imalo više poverenja no u ovu Petra B. Petrovića (svejedno što tako, izgleda, nisu mislili i u Republičkom sekretarijatu za kulturu SRS kada su *Hipnotizam...* oslobodili onog posebnog poreza na promet, a time i etikete „šund”).

Bilo kako bilo, ljudi se interesuju za parapsihološke pojave. U mnogim zemljama postoje parapsihološki instituti u kojima rade ozbiljni naučnici raznih struka; ni najugledniji psiholozi ne libe se da pišu o hipnozi, telepatiji, sugestibilnosti, vidovitosti, na način dostojan naučnika i istovremeno tako da i laici mogu da ih čitaju, i to sa interesovanjem.⁵⁾ Petar B. Petrović je najmanje kriv što se kod nas o parapsihologiji piše uglavnom samo sa ciljem da se izazove „senzacija” i poveća tiraž nekog lista; što o parapsihologiji ima malo ozbiljnih javnih rasprava⁶⁾ i predavanja⁷⁾. Petar B. Petrović nije kriv ni što u našim knjižarama nema više različitih dela o hipnozi, jogi, parapsihologiji, namenjenih širim ili užim krugovima čitalaca, pa da među tim drugim (stručnim, ozbiljnijim, bolje napisanim...) knjigama njegova zauzme mesto koje zaslužuje. (Nije kriv ni ako postoji neka takva knjiga, ali je zaturena ko zna gde — jer njen izdavač neće ili ne može da je svakodnevno oglašava u štampi.) Nije kriv, dakle, što se njegov *Hipnotizam...* sam šepuri po najuglednijim beogradskim knjižarama i stoji u mesto svih onih kod nas nepostojećih naučno-popularnih dela o pojavama koje su oduvek kopkale zdravu ljudsku radoznalost i o načinima kako da čovek učini sebi život lakšim i lepšim (ako može...).

Problem, očigledno, nije u Petru B. Petroviću.

⁵⁾ Na primer: H. J. Eysenck: *Sense and Nonsense in Psychology*, Penguin Books, 1957.

⁶⁾ Jedna je pre par godina održana u okviru stručnog rada Društva psihologa SR Srbije, ali je u tom „okviru” i ostala.

⁷⁾ Dr Vladeta Jerotić, nedavno, u Studentskom kulturnom centru u Beogradu.